

مدرسه عالی فقه و معارف اسلامی

فرشتگان از دیدگاه قرآن

برای دریافت درجه کارشناسی ارشد
در رشته فقه و معارف اسلامی

گرایش: قرآن

نگارش: عبدالقاسم مطهری

استاد راهنما: حجة الاسلام والمسلمین محمد رضا مصطفی پور
استاد مشاور: حجة الاسلام والمسلمین دکتر علی محمدی آشنانی

اسفند ۱۳۸۶

تقديم

به پیشگاه مقدس بقیه الله الاعظم

ناموس دهر فرزند زهرا اطهر

فرشته نجات جهانیان

حضرت حجه بن الحسن العسكري

ورهب کبیر ، بت شکن زمان ، امام

خمینی

و مرجع و رهبر شیعیان جهان

حضرت ایه الله العظمی سید علی

خامنه ای دام ظلہ العالی

و شهداء اسلام و محبین و دوستداران

اهل بیت

¶ مسؤلیت مطالب مندرج رد این پایان نامه ، به عهده نویسنده می باشد.

¶ هر گونه استفاده از این پایان نامه با ذکر منبع ، بلا اشکال است و نشر آن در داخل کشور به اخذ مجوز از مرکز جهانی علوم اسلامی است .

تقدیر و تشکر

قال رسول الله :

«لَا يَشْكُرُ اللَّهَ مَنْ لَّا يَشْكُرُ النَّاسَ^۱»

سپاس خدای را که با هستی خود ممکنات را هستی بخشید با علم و قدرت خود انسان را خواندن و نوشتن آموخت با فرستادن رسل سیر سعودی ملکوتی را برای انسان فراهم ساخت. و با این همه الطاف برای حفظ بشر ملائکه را بعنوان حافظ قرار داد. قبل از همه وظیفه اصلی خود می دانم که در این مورد از راهنمایی ها و ارشادات استاد محترم راهنما حضرت حجة الاسلام والمسلمین آقای مصطفی پور (دامت برکاته) ، و استاد محترم مشاور حضرت حجة الاسلام والمسلمین آقای دکتر علی محمدی (دامت برکاته) و تمامی خدمتگذاران و مسئولین محترم مرکز جهانی علوم اسلامی ، مدرسه فقه و معارف اسلامی ، پایان نامه و کتابخانه مرکز فرهنگ و معارف قرآن بویژه از ریاست محترم مرکز جهانی علوم اسلامی جناب آقای اعرافی که زمینه امر تحقیق و پژوهش را بوجود آوردند و در پرتو این حرکت فرهنگی، بستر مناسب جهت رشد و بالندگی طلاب و شکوفا شدن استعدادهای نهفته فراهم گردید، صمیمانه تشکر و قدر دانی نموده ، و برای همه آنان از درگاه خداوند متعال سلامتی و توفیقات روز افزون مسئلت می نمایم.

عبدالقاسم مطهری

۱۳۸۶

چکیده

موضوع تحقیق را به «فرشتگان از دیدگاه قرآن» اختصاص داده ام این پژوهش دارای پنج فصل می باشد

---

^۱من لاجضره الفقیه ج : ۴ ص : ۳۸۰

فصل اول ، کلیات تحقیق همچون موضوع و ضرورت تحقیق ، هدف تحقیق ، سوالات تحقیق پیشنه و روش تحقیق و واژه شناسی فرشته در زبان فارسی و ملائکه در زبان عربی از نگاه لغت شناسان را مورد بحث قرار داده ام .

فصل دوم ، وجود فرشتگان از نظر ماده گرائی و خدا شناسی و هم چنین در مورد حقیقت فرشتگان که آیا در واقع ما می توانیم حقیقت فرشتگان را بشناسیم ، و این که آیا قرآن در باره حقیقت آنها سخن به میان آورده است یا خیر؟ و دیدگاه های مختلف در باره فرشتگان ، همچون دیدگاه های متکلمین ، فلاسفه و بت پرستان را مطرح کرده ام و نیز حکمت وجود فرشتگان ، زیرا خدای متعال هر چه آفریده است بیهوده و بی حساب و کتاب نیست بلکه هدف خاص دارد لذا ما در این جا حکمت وجود فرشتگان را اجمالاً مطرح کردم و همین طور اوصاف فرشتگان ، مکلف و مختار بودن و در آخر در مورد عصمت آنان بحث کرده ام .

فصل سوم : انواع و مراتب فرشتگان را مورد بحث و بررسی قرار دادم در این فصل انواع فرشتگان از دیدگاه های مختلف ، مراتب فرشتگان که آیا فرشتگان نیز مراتب دارند یا همه در یک سطح اند ، تعداد فرشتگان که آیا فرشتگان بیشتر اند یا انسان و مخلوقات دیگر و در آخر انواع فرشتگان را مطرح کرده ام .

فصل چهارم ، فرشتگان و مسئله خلافت را مطرح کرده و به بحث و بررسی آن پرداختم از جمله مطرح نمودن اعلام خلقت انسان به فرشتگان و عکس العمل فرشتگان در این مورد و اعلام نظر ملائکه ، سوال ملائکه ، علم فرشتگان و منشاء آن و عدم شایستگی ملائکه برای خلافت و در آخر سجده ملائکه و چگونگی سجده ملائکه به حضرت آدم را مورد بحث و بررسی قرار داده ام .

در فصل پنجم : نقش فرشتگان در جهان هستی را از دیدگاه قرآن ، وظیفه فرشتگان در مورد پاسداری وحی و پیام الهی ، رساندن وحی «بدون کم و زیاد» به دست خلیفه خدا بر روی زمین ، و در مورد فرشتگان که بر پیامبران نازل شده ، وظیفه فرشتگان نسبت به انسان و در آخر فرشته قابض ارواح بحث و بررسی کرده ام .

فهرست مطالب

فصل اول: کلیات

مقدمه	۲
۱- موضوع تحقیق	۲
۲- ضرورت تحقیق	۳
۳- هدف تحقیق	۳
۴- سوال اصلی:	۳
۵- سوالات فرعی	۴
۶- پیشینه تحقیق	۴
۷- روش تحقیق	۴
۸- واژه شناسی	۴

فصل دوم: حقیقت فرشتگان

۱- وجود فرشتگان	۷
۲- حقیقت فرشتگان	۹
۱-۲- دیدگاه‌های مختلف در باره فرشتگان	۱۲
۲-۲- دیدگاه برخی از اندیشمندان	۱۳
۳- حکمت وجود فرشتگان	۱۵
۴- اوصاف فرشتگان	۱۷
۵- تمثیل فرشتگان	۲۱
۶- فرشتگان مکلف و مختار بودن	۲۳
۷- عصمت فرشتگان	۲۶
خلاصه:	۲۸

کتاب: فصل سوم: انواع و مراتب فرشتگان

۳۱	۱-انواع فرشتگان.....
۳۳	۱- فرشتگان کروبیان مهیمون.....
۳۴	۲- فرشتگان عبادت کننده.....
۳۵	۳- فرشتگان کارگزار.....
۳۴	۴- حامل و بردارندگان عرش.....
۳۶	۵- احاطه کنندگان به عرش.....
۳۸	۲- مراتب فرشتگان.....
۳۸	۲-۱- مقام مشترک.....
۴۱	۲-۲- مقام خاص.....
۴۱	۲-۲-۱- جبریل.....
۴۸	۲-۲-۲- میکائیل.....
۵۰	۲-۲-۳- اسرافیل.....
۵۵	۳- تعداد فرشتگان.....
۵۷	خلاصه:.....

کتاب: فصل چهارم: فرشتگان و مسئله خلافت

۵۹	۱- مطرح نمودن آفرینش انسان با فرشتگان.....
۶۴	۲- سوال فرشتگان از خداوند.....
۶۶	۳- علم فرشتگان و منشاء آن.....
۶۸	۴- فرشتگان و مسئله خلافت.....
۶۹	۵- عدم شایستگی فرشتگان برای خلافت.....
۷۴	۶- چگونگی سجده فرشتگان به انسان.....
۸۵	خلاصه:.....

کتاب: - فصل پنجم: نقش فرشتگان در جهان هستی

۸۸	۱- تدبیر امر در آفرینش عالم.....
----	----------------------------------

۲- پاسداری وحی ۹۷

۳- فرشتگان و نبیاء ۱۰۸

۴- هدایت و امداد به انسانها ۱۱۷

۵- قبض ارواح ۱۲۲

خلاصه ۱۲۶

نتیجه گیری نهائی ۱۲۸

منابع ۱۳۲

فصل اول: کلیات

۱. موضوع تحقیق
۲. ضرورت تحقیق
۳. هدف تحقیق
۴. سوالات تحقیق
۵. پیشینه تحقیق
۶. روش تحقیق
۷. واژه شناسی

کلیات تحقیق

مقدمه

الحمد لله رب العالمين والصلوة والسلام على اشرف الانبياء والمرسلين وعلى آله الطيبين الطاهرين واللعنة الدائمة على اعدائهم اجمعين من الان الى قيام يوم الدين.

قبل از پرداختن به موضوع مورد نظر مناسب است در این جا مسائلی را همچون : موضوع تحقیق ، ضرورت تحقیق ، هدف تحقیق ، سوالات تحقیق ، پیشینه تحقیق و روش تحقیق بعنوان مقدمه ، مطرح کرده و در باره آنها توضیحات مختصری داده شود ، از این رو ذیلاً به بیان و توضیح آنها می پردازیم :

۱- موضوع تحقیق

در عالم ماده علاوه بر آنچه که ما می بینیم و با آنها سروکار داریم و با آنها زندگی می کنیم موجوداتی دیگری نیز در اطراف ما وجود دارند ، که ما آنها را نمی بینیم و لیکن آثار آنها را مشاهده می کنیم مانند شیاطینی که دائماً در حال وسوسه و دعوت به کارهای ناشایسته و نادرست هستند ، و گروهی نیز موجودات مکلفی هست که مثل انسانها امر و نهی از طرف خداوند متعال دارند و لی ما آنها را نمی بینیم در بین آنها نیز مومن و کافر وجود دارند آن را ما بنام جن می شناسیم ، همین طور موجودات دیگری نیز وجود دارند که نامرئی اند به اسم ملائکه که هدف ما در این رساله در صدد تحقیق خصوصیت این موجودات نامرئی بنام ملائکه هستیم که شناخت این موجود عظیم برای ما آنچنانکه هستند ، میسر نمی باشد ؛ زیرا آنان از امور غیبیه اند که عقل را نسبت به ادراک آنان راهی نیست ، و از طریق حواس خمسسه نیز قابل درک نیستند وسیله دیگری نیز برای شناخت آن ها در اختیار بشر نیست بلکه با یقین کامل می گوئیم با هیچ وسیله مادی دیگر در این دنیا قابل شناخت نیستند تنها از انجا که خداوند فرموده است چنین موجوداتی وجود دارند و از این طریق ما می فهمیم که ملائکه وجود دارند . و این تنها راهی است که پی به وجود آنها

می بریم در این راه نیز منبع مورد اعتبار و اعتماد قرآن کریم است .
 براین اساس ما به این موجود نا مرئی یعنی ملائکه به عنوان یکی از مخلوقات خدا اعتقاد و ایمان داریم پس شناخت بیشتر این موجودات و کارهای که برعهده او است و صفاتی که آنها دارند و این که برای چه چنین موجوداتی را خدا خلق کرده است تنها راه برای ما قرآن کریم است..

۲- ضرورت تحقیق

با توجه به آن چه که در موضوع تحقیق گفته شد بحث از فرشتگان ضرورت دارد زیرا قرآن کریم در موارد متعدد از ملائکه نام برده و ایمان به وجود آنان را از شاخه های اعتقادی مومنین شناخته است و آیات زیادی از قرآن در باره صفات ، ویژگیها ، ماموریت ها و وظایف فرشتگان سخن می گوید حتی قرآن ایمان به ملائکه را در ردیف ایمان به خدا ، انبیاء و کتب آسمانی قرار داده است.^۱ این خود دلیل بر اهمیت بنیادی این مساله است. و بر اساس که این اعتقاد به آنها ضرورت دارد و اعتقاد آنها مبنی بر شناخت است از این رو شناخت آنها الزامی است. علاوه بر این خود اینجانب با مطالعه در قرآن و روایات در باره فرشتگان ضرورت شناخت ان ها را برای رفع نیاز معرفتی خود ضروری می دانم افزون بر آنها چون تحقیق جامع و همه جانبه ای مستقل در این رابطه به عمل نیامده است ضرورت دارد برای تامینی خلا پژوهشی در این رابطه اقدام کنم.

از این رو بر آن شدم تا در این رابطه به تحقیق بپردازم ، و مطالب مربوط به این موجود والا مقام را از دیده گاه قرآن بررسی کرده و تحقیق نمایم.

۳- هدف تحقیق

مهمترین اهداف رساله حاضر «شناخت فرشتگان از دیدگاه قرآن» را می توان بدین صورت ذکر کرد :

- ۱- دستیابی به دیدگاه قرآن پیرامون فرشتگان
- ۲- وقوف به مسؤلیت خویشتن در برابر مراقبت و نظارت فرشتگان
- ۳- اطلاع عمیق تر از نظام هستی و کار گزاران الهی در این نظام
- ۳- سوالات تحقیق

مهمترین پرسشهایی که رساله حاضر در صدد پاسخ گویی به آن ها برآمده است به صورت ذیل است.

۴- سوال اصلی:

فرشتگان از دیدگاه قرآن چگونه موجوداتی هستند؟

^۱ وَالْمُؤْمِنُونَ كُلُّ آمَنَ بِاللَّهِ وَ مَلَائِكَتِهِ وَ كُتُبِهِ وَ رُسُلِهِ «بقره/۲۸۵»

۵- سوالات فرعی

- ۱- ماهیت فرشتگان چیست؟ آیا آنها مجرداند یا مادی
- ۲- نقش مسولیت فرشتگان در نظام هستی چیست؟
- ۳- رابطه انسان و فرشتگان چه گونه است؟
- ۴- در هدایت الهی فرشتگان چه نقشی دارد؟
- ۵- آیا فرشتگان شکل خاص دارند؟

۶- پیشینه تحقیق

در باره پیشینه تحقیق باید گفت از آن جا که فرشتگان یکی از موجودات نامرئی می باشد و هیچ وسیله برای شناخت و افعی آن و هیچ راهی جز راه نقل وجود ندارد و این موجود با انسان همیشه همراه است با وجود این نیز به خاطر عدم رویت و دید انسان از این موجود همراه غافل می باشد از این رو در مورد این موجود والا مقام توجه نشده است و کتابی نیز جامع و کامل تا اکنون در باره آن نوشته نشده است. بلکه اگر هم کتابی باشد فقط در ضمن بحث ملائکه را آورده است مانند:

- ۱- حقیقت جن و الشیاطین
- ۲- جوله فی عالم ارواح
- ۳- الوحی والملائکه فی الیهود و المسیحیه والاسلام
- ۴- بیوت لا تدخلها الملائکه
- ۵- فرشتگان تحقیقی قرآنی، روایی و عقلی

۷- روش تحقیق

این تحقیق اصطلاحاً به روش کتابخانه ای صورت گرفته است، ابتدا در هر فصل به فیش برداری پرداخته شده و بعد آن را از نظم و ترتب مطالب به رشته تحریر در آورده شده است.

۸- واژه شناسی

۸-۱- فرشته

ملک در لغت فارسی به معنی فرشته می باشد و اصل فرشته ترکیب از دو کلمه پر و اش می باشد. همچنانکه در لغت نامه می نویسند:

فرشته در زبان سنسکریت پرشیته و مرکب از پر و اش به معنی سفیر، در فارسی باستانی فرائشته

در اوستافراشته و به عربی ملک می خوانند. ۱

۸-۲- ملائکة

۸-۲-۱- ملائکة در لغت

ملائکة جمع ملک است به اعتبار اصلش چه اصل آن «مَلک» به معنی رسالت گرفته شده سپس قلب گردیده است و جای عین الفعل و فالفعل با همدیگر عوض شده و مَلْک برون مفعول در آمده بعد از آن به سبب کثرت استعمال همزه حذف (وبروزن معل) شده است و موقع جمع دوباره الف برگشته و ملائک می شود^۲ و تاء ملائکة یا تاء تانیث است یا تاء مبالغه^۳

آقای مصطفوی در کتاب التحقيق در باره ملائکة می نویسد: ملائکة جمع ملیک مانند خلائف یا جمع ملاک مانند صبايح در صباح می باشد و نیز ملائکة را از ماده الک که قول اهل لغت باشد سست می شمارد. ۴

۸-۲-۲- ملائکة در اصطلاح:

مراد از ملائکة عقول مجردة و نفوس فلکیه و ارواح مجردة اند که تصرف در عنصريات کنند. ۵

^۱ لغت نامه دهخدا ماده فرشته

^۲ «و الملك [واحد] الملائكة، إنما هو تخفيف المَلْک، و الأصل مَلْک، فقدموا اللام وأخروا الهمزة، فقالوا: مَلْک، و هو مفعول من الألوک و هو الرسالة، و اجتمعوا على حذف همزته كههمزة بیری» کتاب عین جلد ۵ ص

«و المَلْک من الملائكة: واحد و جمع؛ قال الكسائي: أصله مَلْک بتقديم الهمزة من الألوک، و هي الرسالة، ثم قلبت و قدمت اللام فقيل مَلْک ثم تركت همزته لكثرة الاستعمال فقيل مَلْک، فلما جمعه ردوها إليه فقالوا ملائکة و ملائک» لسان العرب ج ۱۰ ص ۴۹۱

و الملك من الملائكة واحد و جمع. و أصله مَلْک فقدم اللام و آخر الهمزة و وزنه مفعول من الألوک و هي الرسالة ثم تركت الهمزة لكثرة الاستعمال فقيل ملك، فلما جمعه ردوه إلى أصله فقالوا ملائک فزیدت التاء للمبالغة أو لتانیث الجمع» مجمع الحرین جلد ۵ ص ۲۸۹

^۳ ملک جمعش ملائک بوده تاء به جهت تأکید معنی جمع زیاده کرده اند چنانکه ملاحظه جمع ملحد و صياقله جمع صيقل» لغت نامه دهخدا ماده ملائکة؛ مجمع الحرین

^۴ و الملائكة: جمع ملیک كالخلائف أو جمع ملاک كالصبايح في صباح، و يؤيد هذا أن الملاك في العبرية بمعنى الملك، و أن بعضهم يذكرون أن مفرد الملائكة مَلْک، و هو قريب من الملاك. فظهر أن الملك و الملائكة مأخوذة من مادة الملك في العبرية و السريانية و الأرامية و العربية، و القول باشتقاقها من الألك، كما في كتب اللغة: في غاية الوهن؛ التحقيق في كلمات القرآن الكريم، ج ۱۱، ص: ۱۶۴

^۵ رساله های صدر، ج ۱، صفحه ۶۹

ک: فصل دوم: حقیقت فرشتگان

۱. وجود فرشتگان
۲. حقیقت فرشتگان
۳. حکمت وجود فرشتگان
۴. اوصاف فرشتگان
۵. مکلف و مختار بودن فرشتگان
۶. عصمت فرشتگان

حقیقت فرشتگان

قبل از اینکه به حقیقت فرشتگان آشناشویم مقدمتا از وجود فرشتگان بحث مختصری می‌کنیم تا وجودشان مشخص شود وقتی که وجود آنها اثبات شد در باره حقیقت آنها بحث می‌کنیم

۱- وجود فرشتگان

در جهان هستی دو نوع موجود وجود دارد که یکی را ما می‌توانیم با حواس درک کنیم ولی نوع دیگر آن نه با حواس خمسه قابل درک است و نه قابل آزمایش، چه بسا افرادی به سبب عدم درک آنها با حواس خمسه منکر این نوع موجودات شده‌اند.

به دلیل وجود این دو دسته موجودات دو نوع تفکر وجود دارد تفکر مادیگرایانه و ماتریالیستی که منکر موجودات غیر مادی هستند و تفکر الهی که علاوه بر وجود ماده وجود غیر ماده را نیز می‌پذیرند بر اساس این دو نوع تفکر، در باره فرشتگان دو دید کلی وجود دارد:

الف - دیدگاه عدم وجود فرشتگان

ب - دیدگاه وجود فرشتگان

الف - دیدگاه عدم وجود فرشتگان

طبیعیون معتقدند که ورای حس و ماده موجودی نیست و آنچه موجود است فقط ماده است و بس. اینها در واقع مردمی هستند که حقیقت وجود را محدود به مادیت می‌کنند و ماورای طبیعت را نفی میکنند در این باره محمد ثقفی تهرانی در تفسیر خودش می‌نویسد: مادیون دنیا میگویند ما چیز را که احساس نمی‌کنیم تصدیق نمی‌نمائیم و چون خدا محسوس نیست پس نیست^۱ این دسته در باره فرشته نیز همین حرف را دارند، و منکر وجود فرشتگان شده‌اند. زیرا فرشتگان موجودی غیر مادی هستند.

^۱ تفسیر روان جاوید، ج ۴، ص: ۱۸۹

ب- دیدگاه وجود فرشتگان

کسانیکه می گویند فرشتگان وجود دارند دلایل فراوانی برای اثبات آن اقامه می کنند به ویژه در دین اسلام با نظر به قرآن و احادیث معتبر وجود فرشتگان هیچ گونه جای تردید نیست. در قرآن مجید در ۱۳ مورد کلمه ملک و در دو مورد ملکین که تشبیه ملک است آمده و در حدود ۷۳ مورد کلمه ملائکه وارد شده است ، که نه تنها وجود آن ها را اثبات می کند بلکه ایمان به این نوع موجودات را نیز لازم دانسته و می فرماید :

«وَالْمُؤْمِنُونَ كُلٌّ آمَنَ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ» ۱ و همه مؤمنان (نیز)، به خدا و فرشتگان او و کتابها و فرستادگانش، ایمان آورده‌اند. و در آیه دیگر می فرماید : «مَنْ كَانَ عَدُوًّا لِلَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَرُسُلِهِ وَجِبْرِيلَ وَمِيكَالَ فَإِنَّ اللَّهَ عَدُوٌّ لِلْكَافِرِينَ» ۲ کسی که دشمن خدا و فرشتگان و رسولان او و جبرئیل و میکائیل باشد (کافر است و) خداوند دشمن کافران است. از این ایه استفاده می شود که دشمن فرشتگان کافرند.

و نیز می فرماید : «وَمَنْ يَكْفُرْ بِاللَّهِ وَمَلَائِكَتِهِ وَكُتُبِهِ وَرُسُلِهِ وَالْيَوْمِ الْآخِرِ فَقَدْ ضَلَّ ضَلَالًا بَعِيدًا» ۳ کسی که خدا و فرشتگان او و کتابها و پیامبرانش و روز واپسین را انکار کند، در گمراهی دور و درازی افتاده است.

با توجه به این آیات ایمان به ملائکه لازم و دشمنی با ملائکه کفر و گمراهی است. و در جواب منکرین ملائکه هم می گویند اگر نامحسوس بودن وجود فرشتگان را دلیل نیستی آنان بدانیم، نیمه اساسی معلومات خود را که عبارت از واقعیات نامحسوس است منکر شده‌ایم. و هیچ متفکر خردمند نمی تواند این قضیه (نمی بینم پس وجود ندارد) را زمینه تفکر جهان بینی خود قرار داده و حکم به نیستی موجودات بیرون از منطقه حواس نماید. ارتعاش صوتی بایستی بحد معینی برسد تا ما آن را بشنویم اجسام و اشکال و رنگ ها در فاصله های معینی برای ما مطرح می شوند. دانه ای از الکترون و انرژی را تاکنون ندیده ایم. جاذبه محسوس نیست. هیچیک از پدیده ها و نیروهای درونی مانند اندیشه و تخیل و اراده و آن حقیقتی که نفس مدیریت آنها را در اختیار دارد و «من» نامیده می شود، وارد منطقه حواس نمی شوند، و حتی تسلیم حساسترین وسایل نمی گردند. جریان برق در سیم های را ما نمی توانیم ببینیم ولی ما قبول داریم که در سیم ها برق جریان دارند لذا ما به آن سیم دست نمی زنیم از این رو نمی توان گفت فرشتگان

^۱ بقره ۲۸۵/

^۲ بقره ۹۸/

^۳ نساء ۱۳۶/

که از جنس و نوع اجزاء و پدیده‌های عالم طبیعت نیستند وجود ندارند، بلکه می‌گویم موجودات مقدس نامرئی و دارای ماهیت‌های مخصوصی می‌باشند.

حال سخن این است که ملائکه چه نوع موجودی اند که ما در بین خود چنین موجودات را نمی‌شناسیم و نمی‌بینیم با این که خدا ایمان به ملائکه را لازم و منکر آن را کافر و گمراه می‌داند این‌ها چه نوع موجوداتی هستند. چه کار می‌کنند کجا هستند آیا مثل انسان نیاز به غذا و لباس و مسکن و... دارند؟ حقیقت آنها چیست؟

۲- حقیقت فرشتگان

از آیات قرآن اگر در باره حقیقت ملائکه جويا شویم و از قرآن سوال کنیم قرآن به صورت صریح سخن نمی‌گوید در این مورد سکوت اختیار می‌کند در حالی که به صراحت حقیقت انسان و جن را بیان می‌کند و می‌فرماید در باره حقیقت انسان «وَلَقَدْ خَلَقْنَا الْإِنْسَانَ مِنْ صَلْصَالٍ مِنْ حَمَإٍ مَسْنُونٍ»^۱ ما انسان را از گل خشکیده‌ای (همچون سفال) که از گل بد بوی (تیره رنگی) گرفته شده بود آفریدیم و نیز در باره جن می‌فرماید: «وَالْجَانَّ خَلَقْنَاهُ مِنْ قَبْلُ مِنْ نَارِ السَّمُومِ»^۲ و جن را پیش از آن، از آتش گرم و سوزان خلق کردیم «وَوَخَلَقَ الْجَانَّ مِنْ مَارِجٍ مِنْ نَارٍ وَجَنَّ»^۳ را از شعله‌های مختلط و متحرک آتش خلق کرد! همین جسم انسان از ماده و طبیعت است و روح او از ماوراء طبیعت است و حقیقت جن نیز از ماده خاص است اما در باره فرشتگان چیزی نفرموده است. وظایف و ویژگیهای آنها را بیان می‌کند که می‌توان از آن به حقیقت فرشتگان پی برد: و آنها عبارتند از:

۱- آنها بندگان مقرب هستند. «بَلْ عِبَادٌ مُكْرَمُونَ»^۴

۲- مطیع خداوندند. «لَا يَسْبِقُونَهُ بِالْقَوْلِ وَهُمْ بِأَمْرِهِ يَعْمَلُونَ»^۵ «لَا يَعْصُونَ اللَّهَ مَا أَمَرَهُمْ وَ

يَفْعَلُونَ مَا يُؤْمَرُونَ»^۶

۳- غذا نمی‌خورند. «وَلَقَدْ جَاءَتْ رُسُلُنَا إِبْرَاهِيمَ بِالْبُشْرَى قَالُوا سَلَامًا قَالَ سَلَامٌ فَمَا لَبِثَ أَنْ

^۱ حجر / ۲۶

^۲ حجر / ۲۷

^۳ رحمن / ۱۵

^۴ انبیاء، ۲۶.

^۵ انبیاء، ۲۷.

^۶ تحریم، ۶.

جَاءَ بِعَجَلٍ حَيْنٍ فَلَمَّا رَأَىٰ أَيْدِيَهُمْ لَا تَصِلُ إِلَيْهِ نَكَرَهُمْ وَ أَوْجَسَ مِنْهُمْ خِيفَةً قَالُوا لَا تَخَفْ إِنَّا أُرْسِلْنَا إِلَىٰ قَوْمٍ لُّوطٍ» ۱ فرستادگان ما [فرشتگان] برای ابراهیم بشارت آوردند گفتند: «سلام!» (او نیز) گفت: «سلام!» و طولی نکشید که گوساله بریانی (برای آنها) آورد. (اما) هنگامی که دید دست آنها به آن نمی‌رسد (و از آن نمی‌خورند، کار) آنها را زشت شمرد و در دل احساس ترس نمود. به او گفتند: «ترس! ما به سوی قوم لوط فرستاده شده‌ایم!»

۴- از عبادت خسته نمی‌شوند. «يُسَبِّحُونَ لَهُ بِاللَّيْلِ وَالنَّهَارِ وَهُمْ لَا يَسْأَمُونَ» ۲

۵- مسئول نزول وحی هستند. «يُنزِّلُ الْمَلَائِكَةَ بِالرُّوحِ» ۳

۶- گاهی به صورت انسان تمثیل می‌یابد. «فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا» ۴

چنانچه بر حضرت ابراهیم در مورد بشارت باسحق و بر حضرت لوط در موقع اهلاک قوم او، و بر مریم در موقع پیدایش عیسی و در جنگ بدر برای یاری مسلمین بصورت انسانی مصور شدند.

۷- تدبیر و تقسیم امور بر عهده‌ی آنهاست. «فَالْمُدَبِّرَاتِ أُمْرًا» ۵ «فَالْمُقَسَّمَاتِ أُمْرًا» ۶

۸- کاتب اعمالند. «وَرُسُلْنَا لَدَيْهِمْ يَكْتُبُونَ» ۷

۹- محافظ انسان هستند. «يُرْسِلُ عَلَيْكُمْ حَفَظَةً» ۸

۱۰- مسئول قبض روح هستند. «تَوَفَّيْتُهُ رُسُلْنَا» ۹

۱۱- بشارت دهنده به مؤمنان در لحظه‌ی مرگ هستند. «أَلَّا تَخَافُوا وَلَا تَحْزَنُوا» ۱۰

۱۲- به اذن الهی شفاعت می‌کنند. «وَكَمْ مِنْ مَلَكٍ فِي السَّمَاوَاتِ لَا تُغْنِي شَفَاعَتُهُمْ شَيْئًا إِلَّا

^۱ هود ۶۹-۷۰

^۲ فصلت، ۳۸.

^۳ نحل، ۲.

^۴ مریم، ۱۹.

^۵ نازعات، ۵.

^۶ ذاریات، ۴.

^۷ زخرف، ۸۰.

^۸ انعام، ۶۱.

^۹ انعام، ۶۱.

^{۱۰} فصلت، ۳۰.

مِنْ بَعْدِ أَنْ يَأْذَنَ اللَّهُ لِمَنْ يَشَاءُ وَيَرْضَى» ۱

۱۳- مسئول عذاب دوزخ هستند. «عَلَيْهَا تِسْعَةَ عَشَرَ» ۲

۱۴- مأمور عذاب مجرمان هستند. «لَمَّا جَاءَتْ رُسُلُنَا لُوطًا سِيءَ بِهِمْ» ۳

۱۵- مجرمان را در لحظه‌ی مرگ تنبیه می‌کنند. «تَوَفَّيْتَهُمُ الْمَلَائِكَةُ يَضْرِبُونَ وُجُوهَهُمْ وَ

أَذْبَارَهُمْ» ۴

۱۶- قُلْ نَزَّلَهُ رُوحُ الْقُدُسِ مِنْ رَبِّكَ بِالْحَقِّ لِيُثَبِّتَ الَّذِينَ آمَنُوا بگو، روح

القدس (جبرئیل) آن را از جانب پروردگارت بحق نازل کرده، تا افراد باایمان را ثابت قدم گرداند

۱۷- فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا^۷ در این هنگام، ما روح خود را (جبرئیل)

بسوی او فرستادیم

۱۸- نَزَلَ بِهِ الرُّوحُ الْأَمِينُ^۷ روح الامین (جبرئیل) آن را نازل کرده است

این اوصاف و کارهای فرشتگان مخصوصاً در آیات متعدد جبرئیل یکی از فرشتگان می

باشد به اسم روح یا روح القدس ، تمثیل به بشر^۸ و خسته نشدن و ... بیان گر این است که

فرشتگان از جنس ماده نیستند بلکه یا طبق فلاسفه ، از جمله موجودات مجردند «حال ، مجرد

مطلق یا مجرد مثالی بر حسب مقاماتشان » و یا طبق نظر متکلیمن ، از اجسام لطیفی فوق این

ماده معمولی آفریده شده اند. هر چه است با چشم سر ، قابل رویت نیستند.

^۱ نجم، ۲۶.

^۲ مدثر، ۳۱.

^۳ هود، ۷۷

^۴ محمد، ۲۷.

^۵ نحل/ ۱۰۲

^۶ مریم / ۱۷

^۷ شعراء/ ۱۹۳

^۸ فَاتَّخَذَتْ مِنْ دُونِهِمْ حِجَاباً فَأَرْسَلْنَا إِلَيْهَا رُوحَنَا فَتَمَثَّلَ لَهَا بَشَرًا سَوِيًّا «مریم / ۱۷»

۲-۱- دیدگاه‌های مختلف در باره فرشتگان

در باره فرشتگان دیدگاه‌های مختلفی وجود دارند لذا ما در این جا بعضی از دیدگاه‌های را بیان می‌کنیم

۲-۱-۱- دیدگاه متکلمین: متکلمین معتقدند که ملائکه اجسام لطیفه نورانیه الهیه هستند که قادرند بر تصرفات سریعه و افعال و کارهای مشاقه و قادرند بر تشکل به اشکال مختلفه و صاحبان عقول و افهامند و مسکن آنها آسمانها میباشد و بعضی از آنها در نزد خدا مقربترند از بعضی دیگر از حیث درجه و مقام و آیه «وَمَا مِنَّا إِلَّا لَهُ مَقَامٌ مَّعْلُومٌ» شاهد این مدعی است و اکثر مسلمانان نیز اعتقادشان نسبت بملائکه همین است و در اخبار اهل بیت علیهم السلام هم شواهدی است که بر این دلالت دارد.^۱

در شرح المقاصد این چنین می‌گوید: الملائكة أجسام لطيفة نورانية كاملة في العلم و القدرة على الأفعال الشاقة شأنها الطاعات و مسكنها السماوات و هم رسل الله إلى الأنبياء يسبحون الليل و النهار لا يفترون، لا يعصون الله ما أمرهم و يفعلون ما يؤمرون. ۲. ملائکه اجسام لطیفه نورانیه و در علم کامل هستند و قادرند بر افعال و کارهای مشاقه و شان آنها اطاعت است و مسکن آنها آسمانها و رسول خدا بسوی انبیاء شب و روز تسبیح می‌کنند معصیت بر امر خدا نمی‌کنند و آنچه امر شده انجام می‌دهد.

۲-۱-۲- دیدگاه فلاسفه: فرشتگان موجودی است جوهری قائم به نفس هستند التبه دارای مکان نیستند و ملائکه نفوس ناطقه‌اند ولی مخالف نوع نفوس ناطقه بشر هستند و آنها از نظر قوه از انسان اکمل اند و از نظر علم از انسان اعلمند و نسبت نفوس آنها به نفوس بشر مانند آفتاب است نسبت به روشنائی آفتاب پس بعضی از آنها نفوس ناطقه فلکیه‌اند و بعضی از آنها عقول مجرده‌اند.^۳

۲-۱-۳- دیدگاه بت پرستان: عقیده بت پرستان درباره ملائکه این است که ملائکه همان کواکب و ستارگان هستند که موصوف به سعد و نحس میباشند و آنها زنده و ناطقند کواکب مستعدات ملائکه رحمتند و منحسات ملائکه عذابند.^۴

۲-۱-۴- دیدگاه مجوس و ثنویه: مجوس و ثنویه که به دو اصل یزدان و اهرمن قائلند می‌گویند: نور و ظلمت دو جوهر حساس و دو قادر متضادند در نفس و صورت و مختلفند در فعل و تدبیر پس

^۱ معاف و معاریف، سیدمصطفی حسینی دشتی؛ انوارالعرفان فی تفسیرالقرآن، ج ۹، ص: ۴۷۶ ترجمه شرح نهج البلاغه (ابن میثم)، ج ۱، ص ۳۳۱

^۲ شرح المقاصد ج ۲، ص ۵۴

^۳ و هو انها جواهر قائمه بانفسها ليست بمتحيزة البتة و انها بالمابهة مخالفه لانواع النفوس الناطقة البشرية و انها اكمل قوة منها و اكثر علما و انها للنفوس البشرية جارية مجرى الشمس بالنسبة الى الاضواء ثم ان هذه الجواهر على قسمين منها ما هي بالنسبة الى اجرام الافلاك و الكواكب كنفوسنا الناطقة بالنسبة الى ابداننا و منها ما هي اعلى شأننا من تدبير اجرام الافلاك بل هي مستغرقة في معرفه الله و محبته مشتغلة بطاعت. مفاتيح الغيب ۳۴۱-۳۴۲؛ فرهنگ اصطلاحات ملا صدرا ج ۱ ص ۴۷۳

^۴ انوارالعرفان فی تفسیرالقرآن، ج ۹، ص: ۴۷۴